

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.5.1.30>**NOWOCZESNE TECHNOLOGIE PRZECIWDZIAŁANIA KORUPCJI****Svetlana Zadereiko***kandydat nauk prawnych, docent Katedry Prawa Konstytucyjnego i Administracyjnego Państwowej Szkoły Wyższej „Kijowski Narodowy Uniwersytet Ekonomiczny imienia Wadyma Hetmana”**(Kijów, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0002-0336-0023

e-mail: natali.lugina7@gmail.com

Adnotacja. Artykuł określa nowoczesne technologie przeciwdziałania korupcji w warunkach budowy skutecznego systemu prawnego państwa. Ustalono, że technologie przeciwdziałania korupcji, będące systemem metod, sposobów i środków realizacji zarysów antykorupcyjnych, są stosowane na różnych etapach opracowania i akceptacji norm prawnych, a także egzekwowania prawa i odgrywają ważną rolę w terminowym i systematycznym wykrywaniu wad, błędów prawnych i czynników korupcyjnych. Należy zauważyć, że na szczególną uwagę zasługuje tego rodzaju technologia informacyjna aktywnie wykorzystywana przez instytucje społeczeństwa obywatelskiego, jako publiczne źródła informacji o faktach korupcji w sieci Internet (strony internetowe, blogi i mikroblogi). Stwierdzono, że technologie przeciwdziałania korupcji, zarówno standardowe, które wymagają ciągłego doskonalenia w zakresie zgodności z obiektywnymi realiami, jak i nowe, pozwalają nie tylko zapobiegać szkodliwym konsekwencjom popełniania przestępstw korupcyjnych, ale także zwiększać jakość tworzenia prawa, jego skuteczność i optymalizować procesy zarządzania.

Słowa kluczowe: Korupcja, przeciwdziałanie, technologia, wykroczenia korupcyjne.

MODERN ANTI-CORRUPTION TECHNOLOGIES**Svetlana Zadereiko***Candidate of Law Science,**Associate Professor at the Department of Constitutional and Administrative Law Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Kiev, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0002-0336-0023

e-mail: natali.lugina7@gmail.com

Annotation. The article defines modern anti-corruption technologies in the context of building an effective state legal system. It is determined that anti-corruption technologies, being a system of methods, methods and means of implementing anti-corruption essays, are used at various stages of the preparation and adoption of legal norms, as well as law enforcement, and play an important role in the timely and systematic detection of defects, legal errors and corruption factors. It was noted that the type of information technology actively used by civil society institutions, such as public sources of information on corruption on the Internet (websites, blogs and microblogs), deserves special attention. It was concluded that anti-corruption technologies, both standard ones, requiring constant improvement in terms of compliance with objective realities, and new ones, make it possible not only to prevent the onset of harmful consequences from committing corruption offenses, but also to improve the quality of lawmaking, its effectiveness and optimize management processes.

Key words: Corruption, counteraction, technology, corruption offenses.

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ**Світлана Задерейко***кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного та адміністративного права ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» (Київ, Україна)*

ORCID ID: 0000-0002-0336-0023

e-mail: natali.lugina7@gmail.com

Анотація. У статті визначено сучасні технології протидії корупції в умовах побудови ефективної правової системи держави. Визначено, що технології протидії корупції, будучи системою методів, способів і засобів здійснення антикорупційних нарисів, застосовуються на різних стадіях підготовки і прийняття правових норм, а також правозастосування, відіграють важливу роль у своєчасному і систематичному виявленні дефектів, юридичних помилок і корупціогенних факторів. Зазначено, що особливої уваги заслуговує такий вид інформаційних технологій, активно використовуваний інститутами громадянського суспільства, як загальнодоступні джерела інформації про факти корупції у мережі Інтернет (веб-сайти, блоги і мікроблоги). Зроблено висновок, що технології протидії корупції, як стандартні, що потребують постійного вдосконалення у частині відповідності об'єктивним реаліям, так і нові, дозволяють не тільки попередити шкідливі наслідки вчинення корупційних правопорушень, але і підвищити якість законотворчості, її ефективність, оптимізуючи управлінські процеси.

Ключові слова. Корупція, протидія, технології, корупційні правопорушення.

Вступ. Прийняття органами державної влади нормативних правових актів, не завжди систематизованих, часто суперечливих і (або) пробільних, і таких, що ігнорують правила використання юридичної термінології, не тільки різко знижує ефективність правової системи загалом, але і підвищує її сприйнятливість до корупції. Множинність неузгоджених один із одним нормативних правових актів спричинює у суб'єктів правозастосування виникнення питань щодо правильного застосування тієї чи іншої норми та її реальної дії. Часто є відсутньою система зворотного зв'язку між результатом законодавчої діяльності (нормативними правовими актами) та прийнятими на їх основі рішеннями. Всі ці фактори зумовлюють негативні явища, зокрема розвиток корупції у державі.

Метою дослідження є визначення технологій протидії корупції, які відповідають вимогам сучасності.

Виклад основного матеріалу. У перекладі з грецької «технологія» (techne) - це мистецтво, майстерність, уміння. Тлумачні словники визначають технологію як сукупність взаємопов'язаних методів, способів, прийомів предметної діяльності (Словник української мови, 1979: 106). Технології протидії корупції, будучи системою методів, способів і засобів утілення антикорупційних приписів, застосовуються на різних стадіях підготовки та прийняття правових норм, а також правозастосування, відіграють важливу роль у своєчасному і систематичному виявленні дефектів, юридичних помилок і корупціогенних факторів.

Зважаючи на відсутність у науковій літературі та у законодавстві єдиного підходу до розуміння природи технологій протидії корупції та їх видової класифікації, слід навести одну із позначених теоретичних позицій, в основу якої покладено рівень залучення технологій у відповідні процеси. Зокрема, технології пропонується поділяти на три види: загальносистемні, спеціальні та координаційні (Хабрієва, 214: 407).

До загальносистемних технологій, спрямованих на забезпечення належної якості прийнятих нормативних правових актів та ефективної правозастосовної практики, справедливо відносять юридичну техніку, правовий моніторинг, правову експертизу, юридичне прогнозування.

До спеціальних технологій, які сприяють припиненню і профілактиці корупційних проявів, відносять антикорупційний моніторинг, антикорупційну експертизу нормативно-правових актів і їхніх проєктів.

До координаційних технологій зараховують оцінку регулюючого впливу (ОРВ), інформаційно-правові технології систематизації законодавства та обробки правових даних тощо.

Вважаємо, що сучасну технологію ОРВ, так само, як і нещодавно введenu у практику оцінку фактичного впливу (ОФВ), здійснювану на основі висновків відповідних державних органів, експертів і представників бізнес-спільноти в якості додаткових практичних інструментів, спрямованих на підвищення якості, результативності, ефективності правового регулювання умов ведення підприємницької та інвестиційної діяльності, правильніше віднести не до координаційних технологій, а до різновиду засобів, пов'язаних із безпосереднім припиненням і профілактикою корупції. Закріплення надлишкових обов'язків, заборон та обмежень у сфері підприємницької та іншої економічної діяльності, встановлення невизначених і таких, що важко здійснити, вимог до громадян та організацій, створення умов, які ведуть до необґрунтовано високого фінансового обтяження фізичних та юридичних осіб, є очевидними корупціогенними факторами.

У свою чергу координаційні технології, які використовуються для досягнення узгодженості, впорядкованості між застосовуваними технологіями, об'єднаними спільною метою, можна доповнити інформаційними технологіями пропаганди антикорупційних ідей і поглядів, спеціалізованими автоматизованими системами протидії корупції у діяльності органів державної влади, що забезпечують публічність і відкритість їхньої діяльності.

Незважаючи на гнучкість наведеної класифікації, слід відмітити, що завдання підвищення ефективності законодавства у сфері протидії корупції може бути вирішено тільки за результативного використання різного роду технологій. Це можуть бути як апробовані (традиційні), так і сучасні технології, зокрема юридичні, що дозволяють забезпечити високу якість нормативно-правових актів і стійкість правого регулювання, а також надають можливість систематично і планомірно впливати на правотворчість і правозастосовну практику, виключаючи юридичні помилки, а за наявності останніх - виправляти їх. Водночас під юридичними технологіями слід розуміти систему науково обґрунтованих прийомів, способів та інших правових інструментів, а також процедур їх використання, котрі дозволяють із метою забезпечення дієвості юридичних рішень застосовувати потрібні ресурси (фінансові, організаційні, кадрові тощо) (Хабрієва, 2009:4).

Результативність протидії корупції багато в чому обумовлена комплексним професійним аналізом нормативно-правових актів, практикою їх застосування і конструктивним використанням усього арсеналу технологій. Питанням оцінки ефективності правових норм юридична наука приділяла належну увагу ще з радянських часів.

До класичних, апробованих практикою і часом технологій, за допомогою яких забезпечується висока якість правового регулювання і публічного управління, а також ефективність прийнятих антикорупційних рішень, відноситься юридична техніка, що відповідає за юридично-технічне наповнення нормативно-правового акта. Через те розглянемо правила юридичної техніки, які містять усе, що стосується принципів і прийомів оформлення, пошуку оптимальної структури акта, повноти охоплення нормативного матеріалу у тексті проєкту тощо чи іншого нормативного акта. Від рівня юридичної техніки фактично залежить рівень цивілізованості суспільства (Аннерс, 1994: 7).

За допомогою юридичної техніки припиняється можливість залучення до нормативно-правового акту корупційних положень на всіх етапах його підготовки, починаючи з формування ідеї і концепції нормативно-правового акта, пошуку та систематизації передпроектної нормативної правової інформації і закінчуючи технікою внесення змін і прийомів підготовки супровідних документів.

Нам видається, що в межах боротьби з корупцією актуальними є такі аспекти юридичної техніки, як:

- логіко-теоретичні засади структурування нормативно-правових актів, формулювання і складання дефініцій, мовних і графічних правил (з метою недопущення введення до нормативно-правового акту корупційно-генних норм і законотворчих помилок);
- техніко-юридичні аспекти систематизації національного законодавства з метою усунення колізійних і дублюючих положень, прогалин у правовому регулюванні;
- техніка юридичного прогнозування, проектування та експертизи.

Як окремий напрямок антикорупційної діяльності слід розглянути таку передову юридичну технологію, як правовий моніторинг, який є одним із головних інструментів підвищення ефективності правового регулювання, забезпечення належної якості нормативно-правових актів та їхнього втілення (Горохов, 2015: 61).

Правовий моніторинг - канал зворотного зв'язку між державою і суспільством, який є комплексним структурним та інформаційно-аналітичним механізмом аналізу та оцінки «життєвого циклу» закону або іншого правового акту на всіх етапах його створення і застосування (Хабрієва, 2010: 53). Відсутність такої циклічності правового розвитку призводить до розриву «правового ланцюга», фрагментарності та ілюзорності правового регулювання.

Із погляду на етимологію слова моніторинг – це систематична планомірна діяльність, спрямована на збір, узагальнення, аналіз та оцінку інформації задля забезпечення прийняття, внесення змін і визнання такими, що втратили чинність, нормативно-правових актів. У свою чергу головною метою правового моніторингу є виявлення ефективності дії нормативно-правових актів, формування рекомендацій щодо їх подальшого удосконалення та оптимізації правової системи загалом.

Оскільки на законодавчому рівні не передбачені засади організації і проведення правового моніторингу, на практиці та у сучасній юридичній науці відсутня єдина позиція щодо термінології, а наукові дослідження неможливо проводити без узгодження термінів. Часто застосовувані окремо терміни «моніторинг правозастосування», «моніторинг правозастосовної практики», «моніторинг законодавства», «моніторинг закону», «моніторинг нормативно-правових актів» не охоплюють або стадію нормотворчості, або стадію правозастосування, хоча ті, хто використовує ці терміни, процес нормотворчості та правозастосування під час проведення моніторингу не тільки не заперечують, а беруть до уваги і враховують.

Наукове узагальнення дозволяє визначити правовий моніторинг як систему інформаційних спостережень, що дає змогу аналізувати та оцінювати:

- 1) результати законопроектної діяльності (правотворчого процесу);
- 2) якість нормативно-правових актів, прийнятих тим чи іншим правотворчим органом відповідно до наданої йому правотворчої компетенції;
- 3) ефективність їх практичної дії, здійснення (правозастосовного процесу).

Відповідно, об'єктом правового моніторингу є не тільки чинне законодавство і практика його застосування, але і законопроектна та інша нормотворча діяльність, яка здійснюється всіма гілками влади. Правовий моніторинг спрямовано на оцінку таких найважливіших показників, як збалансованість, координованість і стабільність законодавства, практики його застосування; виявлення їхніх дефектів; визначення вектора розвитку законодавства; підвищення якості законодавчої техніки і вдосконалення законодавчого процесу.

До складових частин механізму правового моніторингу можна віднести такі: антикорупційну експертизу нормативно-правових актів і їхніх проєктів; оцінку регулюючого впливу; оцінку фактичного впливу; соціологічні дослідження, зокрема опитування фахівців-експертів і вивчення громадської думки.

Метою антикорупційної експертизи, закріпленої на законодавчому та підзаконному рівнях, є суттєве зниження корупційних практик, виявлення та усунення із текстів проєктів нормативно-правових актів і текстів самих нормативно-правових актів невизначеності, зайвих дискреційних повноважень, множинності варіантів диспозицій правових норм, можливості розсудливості правозастосовника тощо.

Значна частина корупційних правопорушень з'являється саме через дефекти законів і підзаконних нормативно-правових актів, допущених або через недогляд правотворчих органів, або навмисно з метою уявлення корупційних дій і схем. Незважаючи на те, що досить важко визначити мету знаходження корупційного фактора у проєкті нормативно-правового акта або тексті нормативно-правового акта, законодавче оформлення корупційно-генних норм за формою легальних, а за змістом нелегальних, можна віднести до презумпції учинення протиправних дій.

Слід зазначити, що антикорупційна експертиза не є новелою вітчизняного законодавства. Необхідність систематичного і системного аналізу законодавчих актів на корупційність визнана міжнародним співтовариством. Зокрема, Конвенція ООН проти корупції 2003 р. містить таке положення про запобігання корупції: «Кожна держава-учасник прагне періодично проводити оцінку відповідних правових документів та адміністративних заходів із метою визначення їх адекватності стосовно запобігання корупції і боротьби з нею».

У силу положень Закону антикорупційну експертизу слід відносити до профілактичного заходу. Вважаємо, що регулятивний потенціал антикорупційної експертизи, безсумнівно, є вищим, що підтверджується, зокрема, нормами закону.

Антикорупційна експертиза - це синтез профілактичних і контрольних засобів боротьби із корупцією, спрямованих як на створення законодавства, що перешкоджає вчиненню публічними особами (службовцями) корупційних об'єктів і знижує корупційні ризики (зокрема довільне тлумачення і можливість появи положень, які формують у майбутньому поживне середовище для зловживань), так і на вдосконалення правозастосовної практики за допомогою виявлення корупційно-генних факторів у нормативно-правових актах.

Проте у сферу антикорупційної експертизи фактично не потрапляють правові акти індивідуального характеру (саме вони дають широкий простір для корупційних дій посадових осіб), нормативні договори (угоди) та їхні проекти.

Якщо порівнювати всі наявні методики проведення антикорупційної експертизи, то їхній аналіз дозволяє констатувати, що ті, які раніше застосовувалися, містили більш детальний перелік корупційних факторів, зокрема фактори системного характеру, виявити які можливо тільки за комплексного аналізу проекту документа, і фактори, пов'язані з правовими прогалинами.

Що стосується незалежної антикорупційної експертизи, то подальше її ефективне впровадження можливе лише за чіткого виявлення і вирішення такої проблеми, що виникла на практиці, як усунення недостатньої опрацьованості механізму її проведення та обліку її результатів. Вважаємо за доцільне нормативно передбачити процедуру розгляду висновків незалежної антикорупційної експертизи проектів нормативних правових актів із визначенням термінів обліку її зауважень, а також публікацію висновків незалежних експертів на офіційних сайтах органів влади тощо.

Підвищенню ефективності антикорупційної експертизи законодавства послужило би і більш чітке її розмежування за змістом, результатами, наслідками з правовою експертизою.

Діюча методична база антикорупційної експертизи також потребує розвитку. Чинні методики не передбачають опис процедури проведення експертизи, її стадій, етапів та методів проведення, не налагоджено системне навчання державних і муніципальних службовців навичкам антикорупційного аналізу. Проведені у цьому напрямку тренінги не носять систематичного характеру. Крім того, практично не вивченим залишається досвід розробки та застосування зарубіжних методик проведення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів. Хоча, безумовно, суттєва робота у цьому напрямку проведена.

Оцінка регулюючого впливу (ОРВ) є певним сплавом юридичної та економічної технології і систематичним процесом виявлення та оцінки можливих наслідків введення тих чи інших норм регулювання. Цей інструмент використовується на стадії ідентифікації проблеми для ризикової оцінки результатів введення нових регулятивних актів; його мета - виявлення положень, які вводять надлишкові адміністративні й інші обмеження та обов'язки для суб'єктів підприємницької діяльності, а також тих, які сприяють виникненню необґрунтованих витрат суб'єктів підприємницької діяльності і бюджетів усіх рівнів бюджетної системи держави.

Поряд з ОРВ передбачається обов'язкове проведення такої економічної експертизи, як оцінка фактичного впливу (ОФВ) нормативно-правових актів, за розробки проектів яких проводилась ОРВ, із метою аналізу досягнення цілей регулювання, визначення та оцінки фактичних позитивних і негативних наслідків прийняття нормативних правових актів, а також виявлення в них положень, які необґрунтовано ускладнюють ведення підприємницької та іншої економічної діяльності або таких, що призводять до виникнення необґрунтованих витрат бюджетів бюджетної системи держави. Отже, ОФВ можна віднести до ретроспективної економічної оцінки, пов'язаної із визначенням ефективності, виправданості досягнення раніше поставлених цілей.

Нормативно встановлено, що у разі, якщо проекти нормативно-правових актів федеральних органів виконавчої влади регулюють відносини у сферах підприємницької та іншої економічної діяльності, організації і здійснення державного контролю (нагляду) тощо, висновки за результатами незалежної антикорупційної експертизи направляються в межах публічних консультацій. Тим не менше вважаємо за доцільне розглядати оцінку корупційних ризиків комплексно, одночасно виробляючи механізми та діагностику попередження корупційних правопорушень.

Керування ризиками, будучи комплексною технологією, також є симбіозом юридичної, економічної та політичної технологій. Аналіз та оцінка загальнотеоретичних і практичних знань про ризик як правову категорію загалом дозволяє сформулювати поняття «корупційний ризик», яке передбачає можливі і передбачувані дії (бездіяльність) суб'єктів права з метою незаконного отримання матеріальної та іншої вигоди під час виконання своїх посадових повноважень. До ознак, притаманних «корупційному ризику», доцільно віднести такі: дії (бездіяльність) мають умисний характер, їхньою кінцевою метою є отримання матеріальної та іншої вигоди. Оцінка ризиків передбачає виявлення та аналіз відповідних ризиків, пов'язаних із досягненням встановлених цілей. Це необхідна умова для визначення того, як керувати ризиками. Аналізуються ризики з урахуванням ймовірності їх виникнення і впливу з метою визначення того, які дії щодо них потрібно здійснити. Ситуації оцінюються з погляду на притаманний і залишковий ризик.

До типових факторів, які потребують оцінки на предмет можливості визначення корупційних проявів, можна віднести такі:

- відсутність або неповнота нормативно-правових актів, спрямованих на протидію корупції;
- наявність у правовій та організаційній системі положень, які сприяють створенню адміністративних бар'єрів;
- відсутність адміністративних і посадових регламентів;
- необхідність підвищення прозорості та підзвітності діяльності у державному секторі під час здійснення низки функцій;
- низька ефективність внутрішнього і зовнішнього контролю за діяльністю посадових осіб і рядових співробітників, комплекс процедур;
- недосконалість механізмів зворотного зв'язку між громадянами та органами державної влади;

- відсутність належної правової антикорупційної освіти посадових осіб (співробітників) тощо.

У галузі виявлення і запобігання корупційним ризикам розвивається практика державних органів виконавчої влади та вищих виконавчих органів державної влади суб'єктів держави, які самостійно розробляють відповідні методики з діагностування корупційних ризиків, що розглядаються виключно через призму державного управління (розміщення державного замовлення для державних і муніципальних потреб, соціальна сфера тощо).

Водночас вважаємо за доцільне на основі доктринальних досліджень виробити єдиний підхід до оцінки корупційних ризиків, діагностики попередження корупційних правопорушень у різних сферах суспільного життя.

Юридичне прогнозування, тісно пов'язане із правовим моніторингом, результати якого можуть служити основою прогнозування, також є однією з апробованих правових (юридичних) технологій, спрямованих на прийняття працюючих законів, побудову цілісної системи антикорупційного законодавства, здатної відповісти на виклики сучасності і протистояти загрозам глобального рівня. Прогнозування передбачає розроблення науково обґрунтованих варіантів майбутнього стану, динаміки розвитку законодавства, практики його застосування спеціально організованими з цією метою дослідницькими колективами на основі досягнень правової науки, інших галузей знань, а також результатів правозастосовної практики.

Суб'єктами прогнозування діяльності, яка базується на комплексних і системних дослідженнях, переважно є науково-дослідні та освітні організації і установи, що спеціалізуються в галузі права, і відповідні підрозділи органів влади.

До різновиду юридичного прогнозування, крім антикорупційного правового прогнозування, можна віднести і таку технологію, як наукове проектування розвитку законодавства, проведене на основі комплексних і системних досліджень, які не обмежуються сферою правознавства і спираються на досягнення інших суспільних наук, насамперед економіки, історії, соціології, політології і психології.

За кордоном технології наукового проектування успішно застосовуються переважно під час розробки актів соціально-економічного і, насамперед, бюджетного законодавства.

З огляду на вищезазначене доцільно для визначення динаміки форм правового регулювання та їх співвідношення з неправовими регуляторами розробити науковий інструментарій юридичного прогнозування.

За останні роки стрімко розвиваються інформаційно-правові (довідково-правові) технології систематизації законодавства та обробки правових даних. У теорії інформаційної технології - чітко регламентований процес, який визначає форми подання даних та порядок виконання операцій з переробки інформації людьми і технічними засобами, що призводить до отримання інформаційного продукту із заданими властивостями (Казанцев, 2011: 125). Подібні технології, які здійснюються за допомогою збору нормативно-правових актів у комп'ютерний комплекс із подальшою його обробкою на предмет віднесення до галузевої приналежності, юридичної сили, ситуаційної приналежності, суттєво полегшують роботу фахівців різних галузей і професій з аналізу чинного законодавства, виявлення його прогалин і протиріч, пошуку необхідних правових рішень.

Наслідком повнішого використання інформаційних ресурсів (ІТ-технологій тощо) є і зміцнення міжвідомчої інформаційної взаємодії, що є ключовим напрямком підвищення ефективності функціонування системи державного управління шляхом переходу до електронної форми надання державних послуг тощо. Не менш значущим є напрям удосконалення системи державної служби на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій, впровадження яких разом із автоматизацією кадрових процедур на державній службі, зокрема у частині протидії корупції, також є ключовим завданням.

Не варто забувати і про такий вид інформаційних технологій, що активно використовується інститутами громадянського суспільства, як загальнодоступні джерела інформації про факти корупції у мережі Інтернет (веб-сайти, блоги і мікроблоги).

Висновок. Насамкінець слід зазначити, що технології протидії корупції, як стандартні, які потребують постійного вдосконалення у частині відповідності об'єктивним реаліям, так і нові, дозволяють не тільки попередити шкідливі наслідки вчинення корупційних правопорушень, але і підвищити якість законотворчості, її ефективність, оптимізуючи управлінські процеси.

Список використаних джерел:

1. Словник української мови: в 11 томах. 1979. Том 10. С. 106.
2. Хабриева Т.Я. Научные подходы к освоению современных стандартов и технологий противодействия коррупции. *Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения*. 2014. № 3. С. 404–413.
3. Хабриева Т.Я. Современные юридические технологии в теории и практике правотворчества и правоприменения. Эффективность законодательства и современные юридические технологии. Отв. ред. Т.Я. Хабриева. Москва: 2009. С. 4.
4. Аннерс Е. История европейского права. Москва: 1994. С. 7.
5. Горохов Д.Б. Правовий моніторинг у сфері екології. *Журнал права*. 2015. № 12. С. 59–69.
6. Хабриева Т.Я. Економіко-правовий аналіз: методологічний підхід. *Журнал права*. 2010. № 12. С. 51–57.
7. Інформаційні технології в юриспруденції. Під ред. С.Я. Казанцева. Москва: 2011. 365 с.

References:

1. Slovník ukraïnskoi movy [Dictionary of Ukrainian]: v 11 tomakh. Tom 10, 1979. S. 106 [in Ukrainian].
2. Khabrieva T.Ia. Nauchnye podkhody k osvoeniiu sovremennykh standartov i tekhnologii protivodeistviia korruptcii [Scientific approaches to the development of modern anti-corruption standards and technologies]. Zhurnal zarubezhnogo zakonodatelstva i sravnitel'nogo pravovedeniia. 2014. № 3. S. 404–413. [in Russian].
3. Khabrieva T.Ia. Sovremennye iuridicheskie tekhnologii v teorii i praktike pravotvorchestva i pravoprimeniia. Effektivnost zakonodatelstva i sovremennye iuridicheskie tekhnologii [Modern legal technologies in the theory and practice of law-making and law enforcement. Efficiency of legislation and modern legal technologies]. Otv. red. T.Ia. Khabrieva. M., 2009. S. 4. [in Russian].
4. Anners E. Istoriia yevropeiskoho prava [History of European law]. M., 1994. S. 7. [in Ukrainian].
5. Horokhov D.B. Pravovyi monitorynh u sferi ekolohii [Legal monitoring in the field of ecology]. Zhurnal prava. 2015. № 12. S. 59–69. [in Ukrainian].
6. Khabryeva T.Ia. Ekonomiko-pravovyi analiz: metodolohycheskyi podkhod [Economic and legal analysis: methodological approach]. Zhurnal prava. 2010. № 12. S. 51-57. [in Ukrainian].
7. Informatsiini tekhnolohii v yurysprudentsii [Information technologies in jurisprudence]. Pid red. S.Ia. Kazantseva. M., 2011. 365 s. [in Ukrainian].